

A pannonhalmi olasz gimnázium

A pannonhalmi Szent Benedek rend gróf Ciano Galeazzo és Costanzo Gimnáziuma és Nevelőotthona 1939 szeptemberében kezdte meg működését az ősi monostor falai között.

Az intézmény az 1948-ban bekövetkezett államosításáig hangsúlyozottan olasz jelleg (magyar-olasz kéttannyelvű) iskolaként működött. A Pannonhalmán felhalmozott tapasztalatok jelentős része felhasználható a mai két tanítási nyelvű iskolák programjának elkészítése során.

A pannonhalmi bencés apátságot 1996-ban alapították a Géza fejedelem hívására Csehországból ideérkező római bencések. A fontosabb bencés kolostorok mellett általában iskola is működött a leendő rendtagok képzésének céljából. Így volt ez Pannonhalmán is, ahol minden bizonnyal a honfoglalás után mintegy száz évvel megnyitotta kapuit az első magyarországi iskola. Az oktatás nem szorítkozhatott csupán a szerzetesi élethez szükséges ismeretekre, hiszen a bencések jelentős szerepet kaptak az ország egyházi, kulturális és politikai életének irányításában is. A későbbi évszázadokban – leszámítva a török hódoltság és a jozefinizmus időszakát – folyamatosan jelen volt Pannonhalmán a középfokú oktatás valamilyen formája.

Világi diákok első ízben 1921-ben léphettek át a nagy múltú intézet küszöbét. Az ekkor megnyílt Szent Imre Gimnázium a tanárképző főiskola gyakorlóiskolájaként működött 1928-ig, amikor is az egyre nehezedő gazdasági helyzet miatt a rend vezetői az iskola megszüntetéséről döntöttek.

1939-től az 1948-as államosításig működött az olasz gimnázium, amely a háború utáni években folyamatosan átalakult és veszített olasz jellegéből. Az 1948-as államosítás törést okozott az iskola életében, de az állam és az egyház között megkötött egyezmény értelmében 1950 szeptemberétől ismét a bencések vezetésével folyhat az oktatás, de a korábbi olasz jelleg nélkül. (1)

Az olasz nyelv a magyar közoktatásban

Magyarországon az olasz nyelv középiskolai oktatásának és az olasz nyelvű tanításnak a kezdetei a 18. század végére esnek, a magyar-olasz két tanítási nyelvű oktatás első dokumentumai pedig az 1880-as évekből valók. Mindez azonban a Magyar Királyságnak egy speciális területére, a corpus separatumra, azaz Fiume városára korlátozódott.

Az olasz nyelv oktatása az 1924. évi XI. törvény következtében terjedt el az országban, amely törvény gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter javaslatára az addig is meglévő német vagy francia mellett második modern idegen nyelvként elrendelte az angol vagy az olasz nyelv kötelező tanítását a középiskolákban.

Az 1935-ben megkötött magyar-olasz kulturális egyezmény lehetővé tette, hogy az Olasz Királyság iskolát nyisson Budapesten. A budapesti Savoyai Jenő Olasz Iskola 1935 szeptemberében kezdte meg működését elemi és középiskolai osztályokkal. Az iskola tanulóinak nagy része magyar anyanyelvű volt. Az intézményben folytatott tanulmányok magyar hatóságok által történő elismertetése szükségessé tette a magyar tantárgyak (magyar nyelv és irodalom, Magyarország történelme és földrajza) magyar nyelven történő tanítását. Az intézmény ezáltal folyamatosan két tanítási nyelvet alkalmazott. A háború után az iskola sajnos nem működhetett sokáig, hiszen a hatalomra jutott kom-

munisták nem túrték el a más szemléletű oktatást. (2)

A háború után a többi nyugati nyelvhez hasonlóan az olasz tanítását is megszüntették. Az 1953-as újraindulást követő húsz év alatt a kezdeti háromról százhuszra emelkedett az olasz nyelvet tanító gimnáziumok száma. Az 1980-as mélypontra (harminc gimnázium) átjutva az évtized végére már ötvenöt gimnáziumban folyik olasz nyelvoktatás. (3) Az igazán nagy átörést azonban az orosz nyelv kötelező tanításának eltörlése jelentette. Az 1997/98. tanévben 32 általános és 115 középiskolában közel tízezer diák tanulta valamilyen szinten az olasz nyelvet. (4) Sajnos ez a szám – elsősorban az angol erőteljes előretörésének következtében – jelenleg ismét csökkenőben van.

A pannonhalmi olasz gimnázium létrejötte

A magyar oktatáspolitikának azon törekvései között, amelyek az európai országokkal való kulturális kapcsolataink kiépítését igyekeztek elősegíteni, kiemelkedő helyet foglalt el az Olaszországhoz, az olasz nyelvhez és kultúrához fűződő viszony. „Mi tette szükségessé vagy legalább is kívánatosá az olasz kollégium létesítését? – teszi fel a kérdést az iskola első évkönyve. – Megfelel rá a történelem. A történelem azt tanítja, hogy minden országot azok az eszközök tartják fel, amelyek megalkották. Már pedig Magyarországon megalkotásában (...) döntő szerepe volt a kereszténységnek. És ebben a pontban a kereszténység nem csupán szent hitünk tanait, etikáját, eszményeit és szertartásait jelenti, hanem a latin szellemet, a rómaihoz való ragaszkodást is. Ezt a történelmünk folyamán sosem tagadtuk meg és viszonzásul a Tiberis mellől sok-sok áldás áradt ránk a letűnt komor századok küzdelmeiben és árad még ma is.” (5)

A magasztos eszméken túl azonban aktuálpolitikai okokat is találunk. A német, angol és francia tannyelvű iskolák létezése már önmagában is szükségessé tette – elsősorban politikai megfontolásból –

egy olasz gimnázium alapítását. Az első bécsi döntés és az annak létrejöttében játszott olasz szerep tovább növelte az ügy aktualitását. „Hogy a gyötrelmes trianoni abroncsok szorítását el tudtuk viselni, hogy ezeket a megalázó abroncsokat szétfeszítettük, hogy élünk, hogy bizalommal tekintünk a jövő felé, azt Isten után első-sorban Itáliának (...) köszönhetjük. (...) Ilyen országnak kultúráját megismerni, nyelvét tanítani és tanulni minden más októl eltekintve szerfelett indokolt és érdemes” (6) – folytatódik az előbbi idézet.

Teleki Pál vallás- és közoktatásügyi miniszter már régóta tervezte, hogy hálából a magyar külpolitika olasz támogatásáért olasz tannyelvű gimnáziumot létesít. A gondolat az olasz felet is meglelégedéssel töltötte el. A gimnázium létesítésével kapcsolatos események gyorsan követték egymást, hiszen egyrészt Teleki szívügyének tekintette az iskolát, másrészt a magyarok késlekedését az olaszok sem vették volna jó néven.

Az eredeti elképzelés szerint az iskola az első visszacsatolt városban, Komáromban létesült volna. Ebben a városban a bencések már régóta rendelkeztek egy gimnáziummal, amelyben a nehéz idők alatt is kitarítottak, biztosítva a magyar nyelvű oktatást. „Hogy az olasz gimnáziumot a magy. kir. kormány a Szent Benedek-rendre bízta, annak több oka van. Elismerését akarta kifejezni ezzel (...) a Szent Benedek-rend iránt, amely a húszéves megszállás alatt Komáromban olyan töretlen magyar munkát végzett.” (7) – írja a gimnázium évkönyve.

Alig néhány nappal a város visszacsatolása után, 1938. november 13-án, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képviselői és a Rend vezetői már Komáromban tartanak eredményes tárgyalást. (8) Később azonban *Kelemen Krizosztom* főpát megfelelőbbnek tartotta Pannonhalmán elhelyezni az új iskolát. A hivatalos indoklás szerint: „Pannonhalmát ezer szál fűzi Olaszországhoz és annak fővárosához, Rómához. Olaszországban van a rend anyaháza: Montecassino; Pannonhalmát, a magyar Montecassinót tizenkét római szerzetes

alapította; pannonhalmi bencés, Asztrik apát hozta II. Szilveszter bencés pápától Szent István koronáját, stb.” (9)

Mindezen érvek kevésnek bizonyultak volna a Komárom mellett szólókkal szemben. A háttérben azonban megbújik egy akkor még ki nem mondható tényező, ami a főapát és a rend vezetőinek politikai realitásán alapult: számolva a háború várható kimenetelével, Komárom és vele az iskola elvesztésével, biztonságosabb helyet kerestek az új intézménynek. (10)

Teleki, elfogadva a főapát indokait, belegegyezését adta a helyszín megváltoztatásához. A gimnázium új épületének helyét ő maga választotta ki. Az új gimnázium Pannonhalmán történő felépítésének tervét azonban nem mindenki fogadta kitörő lelkesedéssel. A budapesti olasz követ már

1938. november 8-án értesíti külügyminiszterét a magyar kormány szándékáról, Komáromot jelölve meg a leendő intézmény helyül. (11) A későbbiekben – a változásról értesülvén – a követ alkalmasint kifejezésre juttatja, hogy véleményük szerint

Komárom vagy Kassa – felvidéki városok lévén – jobban kifejeznék a bécsi döntés és az iskola alapítása közötti összefüggést, ugyanakkor meglepedéssel nyugtázza, hogy az új helyszín a magyar kultúra legősibb központja, Pannonhalma. Az ide vonatkozó dokumentumok rámutatnak egy újabb tényezőre, amely szintén közrejátszhatott a felvidéki városok mellőzésében: a magyar kormány nem állt szándékában hasonló gesztust gyakorolni Németország felé is, így az eredetileg kitűzött hely megváltoztatásával a Felvidék visszacsatolása és az iskola létrehozása közötti közvetlen kapcsolatot igyekeztek elkendőzni. (12)

Nemcsak az olasz politikai élet vezetőit, hanem a Bencés Rend előljáróit is meg kellett nyerni az ügynek. Ez a feladat Kelemen Krizosztom főapátra hárult. A Rend

ebben az időben – a világgazdasági válság során elszenvedett veszteségeinek következtében – nagyon nehéz gazdasági helyzetben volt. A bencések gazdasági emberei tartózkodtak minden merész vállalkozástól. A pénzügyi okokból egyet nem értők mellé felsorakoztak azok is, akik kolostoruk csendjét féltették az iskolán keresztül beáramló világi zajoktól. A főapátnak minden tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a *Serédi Jusztinián* hercegprímás támogatását is maga mögött tudó ellenzékkel szemben elfogadtassa rendjével a pannonhalmi gimnázium építésének tervét. (13)

1939. április 20-án a minisztérium megbízottjai megtekintették Pannonhalmán a gimnázium helyül javasolt területet, és tárgyalásokat folytattak a főapáttal. A tárgyalások eredményeként létrejött egy vég-

A pannonhalmi olasz gimnázium m ködése több tekintetben is eltért az egyéb magyarországi iskolákétól. Az egyes tantárgyak tanóráinak számát és tananyagát külön helyi tanterv szabályozta. A testnevelés- és a rajztanár, valamint az olasz lektorok állami fizetésben részesültek, a többi tanár kivétel nélkül szerzetes volt.

leges megállapodás a rend és a kormány között, amit 1939. augusztus 18-án öntötték végső formába a *Hóman Bálint* válás- és közoktatásügyi miniszternél tartott tárgyaláson. Itt került szóba a felállítandó intézmény nevének kérdése is. A gimnáziumot Ke-

lemen Krizosztom *Dantéről* szerette volna elnevezni, (14) de politikai megfontolásból Gróf *Galeazzo Ciano* olasz külügyminiszter és néhai atyja, Gróf *Costanzo Ciano* egykori kultuszminiszter lett a névadó. (15) *Kováts Arisztid* igazgató kezdetől fogva nem támogatta, hogy élő politikusról nevezzék el az iskolát, és Dante nevének meghonosítása végett szellemesen a következő zsoltárverset íratta a bejárat fölé: „Dante te eis colligunt aperiente te manum tuam implentur bonis.” (16)

Mivel a tárgyalások jócskán elhúzódtak, nem volt könnyű a rendelkezésre álló néhány hét alatt egy osztályra való diákok összegyűjteni, tekintve, hogy már minden továbbtanulni szándékozó fiú beiratkozott valamelyik középiskolába. Az iskola megnyitásának halogatása azonban külpoliti-

kai bonyodalmakat okozhatott volna, mint ahogy ez az olasz fél sürgetéseiből kiderült. A Rend és az iskola vezetőségének nem kis erőfeszítéssel sikerült elérnie, hogy az augusztus közepén meghirdetett iskolában szeptember 13-án húsz első olaszos diák kezdhesse meg tanulmányait.

Az első *Veni Sancte* 1939. szeptember 12-én volt a pannonhalmi bazilikában. Másnap már meg is kezdődött a tanítás. A hivatalos megnyitóra azonban csak október 5-én került sor. Az ünnepségen megjelent az egyház, a magyar kormány és az olasz diplomáciai képviselő számos magas rangú tisztségviselője. A sajtó is részletesen beszámolt az eseményről. Érdemes idéznünk *Hóman Bálint*nak az olasz gimnázium megnyitása alkalmából tett nyilatkozatából, amelyben tömören összefoglalja az intézményben megvalósítandó célokat: „Meggyőződésem, hogy a Gróf Ciano Galeazzo és Costanzo gimnázium újabb értékes eszköze és műhelye lesz az olasz-magyar szellemi érintkezésnek és kulturális kapcsolatoknak. Az ott nevelt ifjúság a szokásos középiskolai műveltség, képzés és a különleges nyelvi és szellemi kiképzés birtokában kiválóan alkalmas lesz a szellemi és gazdasági élet terén oly fontos állások és hivatalok betöltésére, amelyek az olasz-magyar történeti barátság elmélyítése és a két nemzet között fennálló százados barátság gyakorlati szolgálatára hivatottak.” (17)

A gimnázium működése

A pannonhalmi olasz gimnázium működése több tekintetben is eltért az egyéb magyarországi iskolákétól. Az egyes tantárgyak tanóráinak számát és tananyagát külön helyi tanterv szabályozta. A testnevelés- és a rajztanár, valamint az olasz lektorok állami fizetésben részesültek, a többi tanár kivétel nélkül szerzetes volt. A gimnázium és az internátus lényegében összeolvadt annak következtében, hogy valamennyi diák bentlakó volt. A délelőtti olasz nyelvórákat így jól kiegészítették a délutáni társalgási gyakorlatok, amelyek kis csoportokban az olasz lektorok vezetésével zajlottak.

A Budapesti Olasz Kultúrintézet, megalapozandó az intézmény olasz nyelvű könyvtárát, már az indulás évében 3 folyóirat legutóbbi évfolyamait és 23 kötetnyi könyvadományt küldött a tanárok és a diákság használatára. A későbbiekben – a saját beszerzéseken túl – újabb könyvek érkeztek a Kultúrintézetből és a budapesti olasz iskolából. Ciano gróf nagylelkűségének köszönhetően a Treccani Enciklopédia kötetei is gazdagították a könyvtárat. Az olasz fél oktató- és dokumentumfilmek küldésével (hetente háromszor volt filmvetítés), valamint ifjúsági folyóiratokkal is segítette a munkát. Ez utóbbiak gyakran szolgáltatták a társalgási órák anyagát.

Az internátusban lehetőség nyílt angol, francia és német nyelv, hangszeres zene, valamint vívás tanulására is. A diákok hitéletét gazdagította, és közösséggé szerveződését segítette a Szent Benedek-gárda és a Szent Márton cserkészcsapat megalakulása. A tanulásban megfáradt ifjak testi neveléséről gazdag sportélettel és kirándulások szervezésével gondoskodtak.

Az iskolában folyó munkát nemcsak az oktatással és neveléssel foglalkozó szakemberek, az oktatáspolitikusok, az olasz nyelv és kultúra terjesztésének elkötelezettjei kísérték figyelemmel, hanem az olasz és a magyar politikai élet vezető személyiségei is, hiszen ez volt az az intézmény, amely az olasz-magyar kulturális kapcsolatok jegyében, az olasz-magyar barátság megtestesítőjeként jött létre és működött. A nagy érdeklődést legjobban talán az a sok hivatalos látogatás bizonyítja, amelyekről az iskola évkönyvei adnak számot. A neves vendégek listáján szerepel a magyar és az olasz kormány több tagja, köztük Ciano olasz külügyminiszterrel. 1943. október 19-én pedig *Horthy Miklós* kormányzó is meglátogatta az intézményt.

Az új intézet épülete szervesen illeszkedik a főmonostorhoz, elfoglalva a korábbi gazdasági épületek helyét. Le kellett bontani továbbá a régi várfal egy részét annak három tornyával együtt. A tervezők figyeltek arra, hogy stílusban is kapcsolódjanak az addigi épületegyütteshez, továbbá az

intézmény olasz jellegét hangsúlyozandó, mediterrán építészeti megoldásokat is alkalmaztak. A tantermek, előadók és hálótermek kialakítása és berendezése a legmodernebb igények szerint történt. Az épület tervezése és kivitelezése során a praktikus elemeken túl a politikai motiváció is erősen megjelenik. Egy olyan, külső és belső megjelenésében is impozáns alkotást kellett létrehozni, amely méltó kifejezője a több évszázados magyar-olasz barátságának. A közelgő háború ugyan hátráltatta az építkezést, de 1942 októberében az időközben négyosztályosra bővült gimnázium diákjai és tanárai mégis birtokba vehették az új épületet. Az 1942/43. tanév értesítőjében megtalálható az épület részletes bemutatása, amiből most két részletet emelnék ki:

„A tanulótermek folyosójának fődíszé az a fényképsorozat (fotomontázs), mely 70 méter hosszúságban a tanulók előtt megjeleníti szinte az egész magyar és olasz történelmet. A sorozat 400-nál több részletképet tartalmaz.” (A fotomontázst az 1948-as államosítás után az iskola „felvilágosult” tanárainak vezetésével lekaparták a falról.) A cikk utolsó bekezdése az olasz vonatkozásokat hangsúlyozza: „Épületünknek az árkádok adják leginkább az olaszos jelleget. Az olasz chiostroknak és a porticiknek hangulatát varázsolják diákvárunk világába.” (18)

Az iskola előcsarnokában látható *Jeges Ernő* festőművésznek Itália és Magyarország történelmi kapcsolatait művészien élénk táró freskója. A kép a két nép ezeréves kapcsolatának nagyjait állítja előtérbe, kiemelve őket a magyar és itáliai tájak és városok háttéréből. „A kép arról is árulkodik – írja *Várszegi Asztrik* –, hogy készítői Itália, Olaszország kultúrájára, de semmiképpen sem aktuális politikájára gondoltak, amikor vállalták az olasz iskolát.” (19) (A freskót az államosítás után lemeszelték, de később, mikor az iskola újból egyházi kézbe került, eltávolították a mézréteget, és a művész kijavította a keletkezett hibákat, így ma is megcsodálható.)

Az olasz gimnázium óratervét a VKM 111.212/1942. V. 1. számmal, helyi tanter-

vét pedig a VKM 1842/1944. eln. számmal hagyták jóvá. A helyi tanterv bevezetője a következő célokat tűzi ki: „A panonhalmi gimnázium a nevelő-oktatás általános célkitűzése és a magyar nemzeti műveltség közlése szempontjából azonos az ország többi katolikus gimnáziumával a különbséggel, hogy az említett általános nevelő-oktató munkán kívül különleges célja az, hogy tanulóit bevezesse az olasz nyelv és az olasz műveltség ismertetésébe oly fokban, hogy tanulói egyrészt az olasz nyelvet szóban és írásban az elérhető tökéletes fokban elsajátítsák, másrészt az olasz művelődés, nevezetesen a szellemi (irodalmi, művészeti stb.) és gazdasági élet alapvető tényeit mind történelmi fejlődésben, mind pedig jelen állapotában megismerjék.”

A kimondott céloknak megfelelően a tantárgyak többségét az érvényben lévő gimnáziumi tanterv alapján tanították. A helyi tanterv az ettől eltérő eseteket, elsősorban az olasz nyelv és a délutáni beszédgyakorlatok tananyagát tartalmazza, valamint kiterjed a történelem, a latin nyelv, a német nyelv és a művészettörténet tantárgyakra is. Ez utóbbiak esetében azonban szinte kizárólag az egyes évek közötti átcsoportosításokra szorítkozik.

Az olasz nyelvi órák magas száma elsősorban a latin és a német nyelv rovására alakult, de kisebb mértékben néhány más tantárgy heti óraszámja is csökkent. Az alsóbb osztályokban a tanítás nyelve a magyar volt, a felsőbb osztályokban is csak a történelem és az olasz irodalom tanítása folyt olaszul. A délutáni beszédgyakorlatokon azonban valamennyi tantárgy szakki-fejezéseinek olasz nyelvbéli megfelelőjét megtanulták, szinkronban haladva a tantárgy tanulásának rendes tanórai ütemével.

Többször is felmerült a latin nyelv olasz nyelven való tanításának gondolata a gödöllői minta alapján (Gödöllőn a latint franciául tanították). A kérdés megítélésében azonban a tantestület nem volt egységes, és megfelelő képesítésű (latin-olasz szakos) tanár sem állt rendelkezésre. Kelemen Krizosztom főapát többször is kérte az ügyben a minisztérium közbenjárását,

de az elvi egyetértésen túl nem kapott segítséget, hiszen olasz szakos tanárból nagy hiány mutatkozott az országban.

A mindennapi olasz óra és a rendszeres délutáni nyelvgyakorlatok, az internátusi társalgási lehetőségek meghozták a remélt eredményt. A tanulók olasz nyelvtudása a tervezett ütemben gyarapodott. A magas óraszám mellett ehhez nagymértékben hozzájárult az is, hogy a szakmai és pedagógiai szempontból is jól képzett tanárok hatékonyan alkalmazták a modern nyelvtanítási módszereket: az idegen nyelvű óravezetést, az új szavak jelentésének körülírásával vagy szóeredeztetéssel történő

megvilágítását (csak a legvégső esetben adva meg a magyar megfelelőt) és a nyelvtani szabályoknak a szövegből való közös levezetését.

Az olasz lektor óráin sokat foglalkoztak Dante „Isteni színjáték”-ával, amelyet – elsősorban a felsőbb osztályokban – nagyobb nehézségek nélkül olvastak a tanulók, szótár használatát sem igényelve. A nyolcadik osztály befejeztével a diákok olasz nyelvtudá-

sa nagyon magas szintű volt, egyformán értették a beszélt és az írott nyelvet, beleértve a klasszikusokat is. Írásbeli és szóbeli nyelvi kifejezőképességük sem hagyott semmi kívánnivalót maga után. (20)

A magyarországi katolikus iskolák nevelési elveinek legfontosabb elemei, a keresztény erkölcsi alapokon nyugvó nevelés és a hazafias nevelés, Pannonhalmán is hangsúlyozottan megvalósultak. E két alapvetően azonban itt egy új elem, nevezetesen az intézet olasz jellegéből fakadó itáliai hatás fűszerezi. Itália és az olasz-magyar kapcsolatok történelme jócskán szolgált olyan példákat, amelyek alkalmasak

arra, hogy segítsék az említett két nevelési elv gyakorlati megvalósítását. Ezt megvilágítandó elég utalnunk Rómára, mint a katolikus világ közel kétezer éves központjára, és annak a magyar államiság kialakulásában játszott szerepére. Az olasz nyelvnek és kultúrának ilyen módon való megismertetése azt a célt szolgálta, hogy a tanulók még jobb keresztények és még jobb magyarok legyenek. A bencés tanárok, itáliai eredetű szellemiségük és magyar hazafiságuk révén, a legmegfelelőbb módon tudták közvetíteni a fenti értékeket.

A pannonhalmi olasz gimnázium történetének tanulmányozása során élesen ki-

A pannonhalmi olasz gimnázium történetének tanulmányozása során élesen kirajzolódik az a liberális légkör, amelyet néhány évtizeddel később győri bencés diákként magam is megtapasztaltam – amely nyitottá teszi az embert az értékek befogadására. Ezt igazolja Békés Gellért következő mondata is: „Intézetünk olasz jellege csak azt bizonyítja, hogy keresztény magyarságunknak európai szemhatára van: szemelke nyitva minden igazi emberi értékre, s hogy különös érdeklődéssel fordul Itália római szellem, nagy katolikus kultúrnépe felé kor- és sorsfordulóján.”

rajzolódik az a liberális légkör, amelyet néhány évtizeddel később győri bencés diákként magam is megtapasztaltam – amely nyitottá teszi az embert az értékek befogadására. Ezt igazolja Békés Gellért következő mondata is: „Intézetünk olasz jellege csak azt bizonyítja, hogy keresztény magyarságunknak európai szemhatára van: szemelke nyitva minden igazi emberi értékre, s hogy különös érdeklődéssel fordul

Itália római szellemű, nagy katolikus kultúrnépe felé kor- és sorsfordulóján.” (21)

Az olasz jelleg térvesztése a háborúval kezdődött a gimnáziumban. A harcok közeledtével a tanulókat hazaküldték, kivéve azokat, akiknek már nem volt hova menniük. A nemzetközi vöröskereszt védelme alatt álló „szent hegyre” több száz menekült érkezett. A menekült gyerekek számára óvodát, elemi és polgári iskolát, valamint gimnáziumot szerveztek. 1945 tavaszától igyekeztek a megszokott rendbe terelni a dolgok folyását. Reménykeltők voltak a kibontakozó demokratikus erők oktatásfejlesztési elképzelései, amelyek ma-

gukkal hozták az iskolaszervezet átalakítását is. A megváltozott politikai viszonyok azonban nem tették lehetővé a gimnázium eredeti profiljának visszaállítását, hiszen az „olasz” szó nem csengett túl szépen bizonyos magyar fülekben, azt többen is a fasizmussal azonosították. A két ország közötti diplomáciai kapcsolatok is megszakadtak.

Az 1945/46. tanévtől az olasz nyelvet csak a harmadik osztálytól kezdték tanítani, akkor sem kötelező jelleggel, hanem választási lehetőséget biztosítva az olasz és a francia között. Az ötödik osztálytól a német vagy az angol nyelvet lehetett második modern idegen nyelvként tanulni. A választható tantárgyak sorában feltűnt az orosz is. A tanulók létszáma megnövekedett ugyan, de még így is félfő volt, hogy az olaszt egyre kevesebben fogják választani. A gimnázium olasz lektora kétségbeesett levelet írt a római külügyi vezetéshez, de azok, diplomáciai kapcsolat híján, nem sokat tudtak tenni. (22)

1947 tavaszán került sor az első olaszos osztály érettségijére. Az intézmény létrehozóinak nem állt szándékában a bizonyítványok olaszországi elismertetése, ezért nem is alakították tantervüket az ottani követelményekhez. Az érettségít megelőző hónapokban azonban eredményes tárgyalások folytak ez ügyben, és – elsősorban az egyik olasz lektor, *Luigi Leoncini* sikeres közbenjárásának köszönhetően – megszületett a kétoldalú megállapodás, miszerint a vizsgák olasz vizsgabiztos (*Rodolfo Mosca*, a Budapesti Olasz Kultúrintézet igazgatója) jelenlétében zajlanak és így az érettségi bizonyítvány olaszországi továbbtanulásra is lehetőséget biztosít. A következő évben még ezen megállapodás alapján vizsgázhattak a diákok, aztán jött az iskola kétéves állami fennhatósága.

1950. szeptemberétől a pannonhalmi gimnázium ismét a bencés atyák vezetése alatt folytatja munkáját. Az 1980-as évek végén az egyházi iskolák működésének szabályozása kedvezően változott, ez tette lehetővé, hogy az olasz nyelv újra szerepeljen a tantárgyak listáján. Értésüléseim szerint a Rend és az iskola vezetői keresik

annak lehetőségét, hogy Itália nyelve – ha nem is olyan formában és mértékben – ismét betölthesse azt a szerepet a gimnázium életében, amit hatvan évvel ezelőtt szántak neki.

A magyar-olasz két tanítási nyelvű oktatási formát a pannonhalmi olasz gimnázium megszűnése (államosítása) után csaknem negyven évvel a pécsi Kodály Zoltán Gimnázium élesztette fel. Később a budapesti Szent László Gimnáziumban, majd a Xantus János Idegenforgalmi Középiskolában is indítottak kétnyelvű osztályokat. A jelenleg is folyó képzés megindulásának okai különböznek a fél évszázaddal azelőttitől, a célok és a menet közben felmerült problémák azonban sok egyezést mutatnak.

Magyarországon az olasz nyelv iskolai oktatása – Európában egyedülálló módon – nagy hagyományokkal rendelkezik. Ezen belül a magyar-olasz kétnyelvű oktatás gyökerei is több mint száz évesek. Annak okai, hogy az olasz nyelv ilyen mértékben tudott és tud ma is jelen lenni közoktatásunkban, minden bizonnyal túlmutatnak az aktuálpolitikai megfontolásokon. Az olasz nyelv a legkedvezőtlenebb politikai viszonyok között is ott volt a magyar iskolákban, és mindig képes volt a politikai okokból eredő hátrányát ledolgozni, míhelyt a körülmények kedvezőbbé váltak, hiszen több évszázados történelmi kapcsolatainkból meríti erejét.

Jegyzet

(1) MÉSZÁROS István: *Iskola Szent Márton hegyén* (Pannonhalmi Bencés Gimnázium Pannonhalma, 1990.) című műve alapján.

(2) A budapesti olasz iskolát részletesen ismerteti a következő tanulmány: JÓZSA Judit – PELLETS Tamás: *A budapesti olasz iskola története levéltári dokumentumok tükrében*. In: MARA BÉR Gilda (szerk.): *A budapesti olasz iskola története*. AEBES, Bp, 1999. 85–147. old.

(3) HERCZEG Gyula: *La situazione dell'insegnamento dell'italiano nei licei e nella scuola dell'obbligo in Ungheria*. In: LO CASCIO Vincenzo (szerk.): *Lingua e cultura italiana in Europa*. Le Monnier, Firenze, 1990. 522–524. old.

(4) A Magyarországi Olasz Kultúrintézet adatai.
(5) *A pannonhalmi Szent Benedek-rend gróf Ciano Galeazzo és Costanzo Gimnáziumának és Nevelőintézetének*

honának évkönyve az 1939/40. iskolai évről. Pannonhalma, 1940. 19. old.

(6) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 19. old.

(7) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 21. old.

(8) KELEMEN Krizosztom levele HÓMAN Bálintnak 1939. május 6-án (Pannonhalmi Bencés Főapátsági Levéltár 748/1939. sz.).

(9) uo.

(10) CORNIDES István: *Szabálytalan interjú Bíró Lucián bencés tanárral.* In: *Bencés Diákszövetség. Almanach 1992.* Bencés Diákszövetség, Pannonhalma – Budapest, 1993. 30–31. old.

(11) Telespresso N. 5876/1895, Külügyminisztériumi Levéltár, Róma (Archivio Storico-Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Archivio Scuole (1936–45) busta N. 137.)

(12) Telespresso N. 5024/1793 (Uo.)

(13) VÁRSZEGI Asztrik: *Kelemen Krizosztom.* METEM, Bp, 1990. 307. old.

(14) uo. 308. old.

(15) Miután CIANO 1943-ban szembefordult MUS-SOLINI-vel, a gimnázium nevét is meg kellett változtatni. Az 1943/44. Évkönyv címlapján a „Pannonhalmi Szent Benedek Rendi Katolikus Gimnázium és Diákotthon” megnevezés található. 1947-ben az in-

tézmény – megvalósítva az eredeti elképzelést – DANTE nevét veszi fel, de névadóként az időközben öngyilkosság révén elhunyt TELEKI Pál is felmerült. (16) Magyarul: „Megadod nekik és ők összegyűjtik, kitérőd kezdetet s eltelnék javakkal.” (Zsolt. 104,28) a Szent István Társulat (Bp, 1973) által kiadott Bibliafordítás szerint.

(17) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 21. old.

(18) *Évkönyv 1942/43.* (idézett) 8. old.

(19) VÁRSZEGI Asztrik: i. m. 310. old.

(20) Az olasz nyelvtudással kapcsolatban megjegyezzük, hogy az évkönyvek statisztikái a negyedik osztálytól kezdve valamennyi diákot besorolják az olasz nyelvet beszélők kategóriájába.

(21) *Évkönyv 1940/41.* (idézett) 31. old.

(22) Luigi LEONCINI levele az Olasz Külügyminisztérium illetékes osztályához (Direzione degli Italiani all'Estero) 1945. augusztus 30-án, a Külügyminisztérium ezzel kapcsolatos feljegyzései 1945. december 13, 18 és 22-ei dátummal, Külügyminisztériumi Levéltár, Róma (Archivio Storico-Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Serie Politica, Ungheria 1931–45. busta N. 37.)

Pelles Tamás

Egy versolvasás dinamizmusa

Pilinszky János: *Introitusz*

A diákok olvasási, megértési és problémamegoldó stratégiái, illetve problémaérzékenységük szoros összefüggést mutatnak olvasottságukkal, befogadói attitűdjükkel, akár általános, akár valamilyen speciális m. veltségükkel, szociokulturális háttérükkel. Az intertextualitás kérdésköre kapcsán (itt az intertextualitás kifejezést a lehető legtágabb értelemben, bármilyen típusú szövegek közti kapcsolat jelölésére használom) Pilinszky 'Introitusz' című versét adtam oda a diákjaimnak azzal a céllal, hogy a szövegtani elemzés során lássuk, milyen kognitív stratégiákat alkalmaznak egy szöveg feldolgozása során.

Ki nyitja meg a betett könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?
Lapozza fel hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?

Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülnk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sűrűjében,
ki mer kutatni? S hogy mer pusztá kézzel?

És ki nem fél közülnk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehűnyja,
és leborúlnak minden angyalok,
és elsötétül minden kreatúra?

A bárány az, ki nem fél közülnk,
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.

Szemináriumaimon a szövegek vizsgálatokor többnyire a globális kohéziót szolgáló makroszerkezeti egységekből indulunk ki. Az „Introitusz” című vers esetében első olvasásra a diákok nem tudták azonosítani a témát: meg kellett keresniük, mely szavakat, esetleg mondatokat vagy hosszabb szövegrészeket kell meta-